

Inventering av häckande fåglar i Askö-Tidöområdet

Thomas Skoglund

1982 INVENTERADES FÅGELFÖREKOMSTEN INOM ETT 17 KM² STORT OMRÅDE VID MÄLAREN. DET ÄR FÖRSTA INVENTERINGEN AV ETT STÖRRE OMRÅDE I LANDSKAPET OCH DEN GAV MYCKET VÄRDEFULL INFORMATION OM FLERA FÅGELARTERS POPULATIONSTORLEK.

Västerås Ornitologiska Klubb initierade 1982 en inventering av vissa häckande fågelarter i Askö-Tidöområdet. Nedanstående rader utgör en kortad beskrivning av undersökningen. För en utförligare sammanställning hänvisas till Skoglund (1983).

Detaljerad information om åtminstone de intressantare fågelarternas status både inom och utom naturreservaten har på senare tid framstått som allt mer angelägen att få. Inte minst den nya skogsvårdslagen med effekter på bl a fågelfaunan som vi ännu inte vet särskilt mycket om påkallar detta. Även inom reservat kan delar av häckfågelfaunan missgynnas genom urvattnade bestämnelser och skötselplaner upprättade på alltför knappt underlagsmaterial. Då ansvariga myndigheter inte tycks ta initiativ till att inhämta vederhäftigt material måste arbetet huvudsakligen utföras ideellt. Syftet med denna inventering har alltså i första hand varit att kunna förse planerande och beslutande myndigheter med relevant beslutsunderlag. Dessutom torde inventeringen utgöra en god dokumentation för framtida jämförelser.

Inventeringsområdets avgränsning

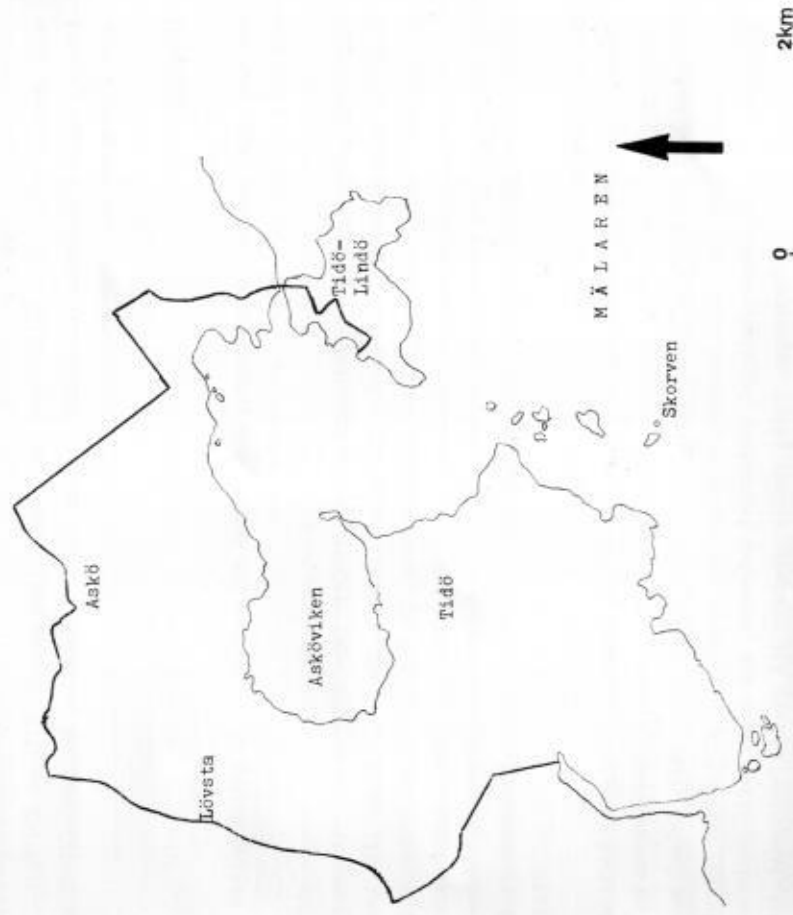
Askö-Tidöområdet ligger ca 10 km SSV Västerås i sydöstra Västmanland vid Mälarens norra strand. Det inventerade området upptar en yta av drygt 17 km², exklusive vattenytor, och omgärdar Askövikens. I arealen ingår ca 6,3 km² odlad mark. Avgränsningen motsvaras i stort av ett område som i samband med fysisk riksplanering bedömts som riksintressant för vetenskaplig naturvård och rörligt friluftsliv.

Metodik

Vid en kvantitativ inventering av ett större område och där de personella resurserna är begränsade krävs en prioritering av arbetsinsatserna. Genom att uteläta

de vanligaste arterna kommer man dock ned på en nivå, där man kan taxera övriga arter med tillfredsställande precision och med rimlig arbetsåtgång. De allmänaste arterna är ju också mindre intressanta ur bevarandesynpunkt. Nilsson (1978) diskuterar fågelarters användbarhet som indikatorer på skyddsvärd skogsmark och samtliga av honom föreslagna arter har medtagits i denna inventering. Följande arter var föremål för inventering: svartakedopping, rördrom, häger, knälsvan, gäss, samtliga änder, samtliga rovfåglar, skogshöns, raphöna, samtliga vadare, samtliga måsfåglar utom skrattnås, skogsduva, gök, ugglor, samtliga hackspettar utom större hackspett, hussvala, ängspiplärka, gulärta, gårdamyg, näktergal, rödskjurt, stenskvätta, dubbeltrast, gräshoppsångare, hämsångare, grönsångare, stjärtmes, nötväcka, törnskata, nötkråka, steglits, korsnäbb, korsfink, storknäck och ortolan-spurv, samt övriga sällsyntare arter.

Arturvalet kan naturligtvis diskuteras och ytterligare några arter borde kanske ha uppmärksammats. Anledningen till att skägddopping, sothöna och skrattnås ej inven-

Figur 1. Askö-Tidöområdet med lokalangivelser.

terades är dels den svårighet som detta innebär med tanke på Askövikens utseende med tät vegetation längs stränderna, dels det omfattande störningsmomentet.

Inventeringsområdet uppdelades i tolv delområden vilka skulle undersökas åtta gånger en tidigt på morgonen och fem gånger nattetid enligt följande tidsmässiga indelning:

I	1-15 april	V	21-31 maj
II	15-30 april	VI	1-10 juni
III	1-10 maj	VII	11-20 juni
IV	11-20 maj	VIII	21-30 juni

Nattinventeringarna skulle utföras i perioderna II och IV-VII. Inventering från båt utfördes vid sex tillfällen 20.4 - 2.6. Dessutom karterades ugglor tre gånger

12.3 - 3.4.

Vid en inventering av denna storleksordning kan det vara av intresse att redovisa tidsåtgången. Sammanlagt tillbringades knappt 400 timmar i fält, ojämnt fördelat på nio personer. Tyvärr genomfördes dock inte hela inventeringsprogrammet av olika skäl, men om detta varit fallet hade den totala tiden uppgått till ca 450 fälttimmar. Sedan tillkommer självfallet restid, tid för planering och administration, samt inte minst för sammanställning.

Resultat

Här ges ingen komplett artgenomgång utan endast ett axplock ur de intressantare och mer problematiska delarna av resultatet.

Målsättningen var att för de aktuella arterna erhålla uppgifter på antalet par (revir), samt de geografiska lägena för dessa. Detta skulle sedan ligga till grund för en bedömning av området ur fågelskyddssynpunkt. De flesta arterna lämpar sig väl för revirkarteringsmetoden (Svensson 1975, Ahlén & Nilsson 1982), medan man för några arter, t ex morkulla, nästan helt saknar tillförlitliga metoder. Inte sällan dyker problemen upp vid skrivbordet när artkartorna skall utvärderas.

Svanar, gäss och änder Anatidae

Knölsvan *Cygnus olor* och kanadagås *Branta canadensis* uppvisar stationära beteenden under häckningstiden och är därför relativt lätta att inventera. Den senares bo är dessutom lätt att finna då den ruvande honan ofta syns på långt håll. Enligt mina erfarenheter tycks dock inte ändarna, möjligen med undantag av storskrake *Mergus merganser*, uppvisa något utpräglat stationärt beteende, ens under korta perioder i anslutning till äggläggningen. Detta skulle innebära att revirkarteringsmetoden inte är användbar för änder. I inventeringsrapporten (Skoglund 1983) följs Petterssons (1981) system för utvärdering av en inventering av Kvismaren i Närke. Detta

går ut på att för att räknas som ett par måste två observationer ha gjorts i samma område i början av respektive arts häckningstid (tidigt för t ex kricka *Anas crecca* och gräsand *Anas platyrhynchos*, senare för t ex vigg *Aythya fuligula*), varav minst en gång ett par. Undantag görs om en hona setts under de två första inventerings-tillfällena (gäller i första hand tidigt häckande arter). Nilsson (1981) har i en metodstudie från en sänkt sjö i södra Småland påvisat att det maximala antalet räknade hanar under perioden 1-20 maj ger en mer rättvisande bild av antalet par. Detta resonemang gäller för kricka, gräsand och knipa *Bucephala clangula* och motsvarande för storskrake, men då under tiden 1-10 maj.

Art	Antal par enligt	
	Pettersson (1981)	Nilsson (1981)
Kricka	3	2
Gräsand	22	30
Knipa	12	11
Storskrake	3	4

Tabell 1. Jämförelse mellan olika utvärderingsmetoder av inventeringsmaterial från Askö-Tidöområdet 1982.

Järpe *Bonasa bonasia*

Tre observationer gjordes fram till och med början av maj i ett område sydväst om Askövikens med ett inbördes avstånd av 350 resp 450 m. Vid första och tredje observationen hördes spel och observationerna två och tre rörde par. Iakttagelserna kan tyda på förekomst av tre par, men troligast är dock att de rör samma par inom ett stort revir. Wahlström (1978) fann tre par i ett 92 ha stort skogsområde i Småland, medan finska iakttagelser visar att revirets storlek varierar mellan 2-16 ha (Rudebeck 1962). Biotopen där iakttagelserna gjordes, utgörs av ung, oqallrad planterad tallskog med stort inslag av lövsly.

Kattuggla *Strix aluco*

Tre revir karterades, men bara i det ena hördes mattiggande ungar i juni. Ytterligare en ungvull hördes dock på en plats där inget revir konstaterats, men väl en hane hörts ropa vid ett tillfälle.

Mindre hackspett *Dendrocopos minor*

Vid utvärderingen krävdes två observationer inom samma område för att räknas som ett par. Pga sitt försynliga levnadssätt är arten mycket svårinventerad, varför resultatet, tre par, troligen är i underkant.

Gräshoppsångare *Locustella naevia*

Pettersson & Sondell (1979) har i en metodstudie visat att den effektivaste inventeringsperioden endast uppgår till ca 10 dagar och infaller oftast i månadsskiftet maj-juni. Därför var kravet vid utvärderingen två observationer av sjungande fåglar, varav en gång under perioden 21.5 - 10.6. Övervägande delen av beståndet återfanns väster om viken. Emellertid torde många häckningar ha spoliats och häckningsbiotoperna till stor del förstörts genom, under häckningstid pågående uppodling av förutvarande strandäng, vilken möjliggjorts genom en omfattande invallning.

Stjartmes *Aegithalos caedatus*

Då arten genom sitt undangömda levnadssätt är svårinventerad, har en observation i synbarligen lämplig häckningsbiotop under tiden 1.4 - 31.5 bedömts som häckande par. Vid fem av platserna gjordes dock minst två observationer. Observationer under juni månad har ej tagits hänsyn till vid utvärderingen, då familjen omgående lämnat boplatsten då ungarna är flygga (Ahlén 1977). Ett bofynd gjordes dessutom i en enbuske i en tidigare betad ekhage på Tidöhalvön.

Nötväcka *Sitta europaea*

Kravet vid utvärderingen var två observationer, varav en gång sjungande. En koncentration av förekomsten till ädellövskogspartierna söder om viken är påfallande.

Nötkräka *Nucifraga caryocatactes*

Två observationer till och med 10.6 krävdes vid utvärderingen. Efter mitten av juni tillbringar familjerna stor tid i angränsande marker (Ahlén 1977), varför dessa iakttagelser inte är någon vägledning vid utvärderingen av artkartorna.

Stenknäck *Coccothraustes coccothraustes*

Kravet vid utvärderingen var två observationer. Arten betraktas ofta som svårinventerad, kanske mest beroende på artens rörlighet, men i denna inventering var utvärderingen av reviren tämligen okomplicerad, kanske mycket beroende på en relativt gles förekomst.

Värdering av Askö-Tidöområdet ur fågelskyddssynpunkt

Inventeringens uppläggning bör betraktas som ett minimiprogram för att täcka in de aktuella arterna, åtminstone gäller detta de mer produktiva skogsbiotoperna, jfr Nilsson (1978). Resultaten beror därför i olika hög grad på slumpmässiga faktorer. Uteblivna insatser utgör självfallet allvarliga inskränkningar i materialets till-

Figur 2. Stenknäcken finns i hela 15 par i Askö-Tidöområdet. Foto: Erik Jansson.

förlitlighet. En kall vinter, som den 1981/82, torde ge utslag på förekomsten av övervintrande arter, t ex kattuggla och nötväcka. Allmänt kan sägas att ett enda års inventeringsresultat bör betraktas med reservation, då skillnader, ibland betydande, mellan olika år förekommer. Vid en jämförelse mellan olika lokaler bör man även beakta objektets storlek, inventeringsmetodik m m.

Vid en värdering av ett områdes fågelskyddsvärde, ställs man inför problemet att kunna göra denna bedömning objektivt. Många traditionellt använda måttstockar är subjektiva och ger därigenom en ojämn bedömning. Antalet observerade arter t ex, utgör inget bra mått på en lokals värde, då detta antal stiger ju längre tid området bevakas av ornitologer (Nilsson & Nilsson 1976). Ett system för värdering av våtmarker har utarbetats av Nilsson & Nilsson (1976). Här ges förekommande arter poäng (0-5), som är omvänt proportionella mot dess förekomst i Västeuropa. På så sätt får t ex storskrake 1 poäng, medan svarttärna får 4 poäng. I tabell 2 jämförs Askö-Tidöområdet med några andra välkända slättsjölokaler i Mellansverige, samt med ett par tidigare inventeringar av Askövikens. Askö-Tidöområdet med Askövikens in-tar en god position vad gäller värdefulla våtmarker. Av tabellen (2) framgår Kvis-marens särklass, men intressant är att notera, att Askö-Tidöområdet håller jämna steg med, eller t o m överträffar Hjälsstaviken. Denna är till skillnad från Askö-

Tabell 3. Inventeringsresultat för samtliga inventerade arter.

Art	Antal par	Art	Antal per
Svarthakedopping	1	gråhoppångare	14
rördröm	3	flodsångare	1
häger	0	kärrsångare	3
knölsvan	4	trastsångare	3
grågås	0	hämsångare	5
kansdagås	15	grönsångare	21
kricka	3	stjärtmes	9
gräsand	22	nötväcka	35
Arta	2	törnskata	8
stedand	0	nötkråka	5
brunand	9	rosenfink	23
viagg	3	stenknäck	15
knipa	12	ortolansparv	3
småskrake	1		
storskrake	3		
bivråk	0		
brun kärrhök	9		
duvhök	0		
sparvhök	0		
ormvråk	1		
fiskgjuse	4		
tornfalk	0		
lärfalk	0		
järpe	1		
tofsviipa	13		
enkelbeckasin	25		
storspov	0		
skogsanäppa	0		
drillsnäppa	2		
fiskmå	19		
Gråtrut	139		
havstrut	1		
fisktärna	0		
svarttärna	30		
skogsduva	11		
Gök	2		
kattuggla	3		
hornuggla	0		
Göktyta	12		
Gröngöling	14		
spillkråka	1		
mindre hackspett	3		
hussvala	7		
ängspilårka	7		
gulärla	4		
Gärdenyg	0		
näktergal	40		
rödstjart	1		
stenskvätta	1		
busbältrast	0		

Lokal	Yta (Km ²)	År	Antal arter	Skyddsvärde (poäng)	Referens
Askö-Tidö, Vstm	17	1982	39	39	Skoglund 1983
Askövikén, Vstm	4,1	1976	38	52	Johansson 1979
Askövikén, Vstm	6	1974	36-38	32-34	Lindell 1975
Kvismaren, Nrk	7,7	1980	43	51	Pettersson 1981
Hjälstaviken, UpI	2,7	1974	36	36	Eriksson m fl 1975
Tämmaren, UpI	37	1975-76	39	37	Andersson 1979

Tabell 2. Värdering av den våtmarksberoende häckfågelfaunan efter skyddsvärdespoäng (Nilsson & Nilsson 1976) i några mellansvenska slättsjöar.

viken uppsatt på den s k CW-listan, en lista på svenska våtmarker med internationell betydelse (Larsson 1980).

När det gäller värdering av skogsmarker ligger förekomsten av indikatorarter (Nilsson 1978, Ahlén & Nilsson 1982) till grund. Arter som inte bedöms kunna anpassa sig till de skogstyper som skapas genom nuvarande skogsbruksmetoder är mindre hackspett och stenknäck. Dessa är alltså mycket goda indikatorarter på skyddsvärd skogsmark. Övriga arter, vars förekomst utgör grund för värdering är kattuggla, spillkråka *Dryocopus martius*, grönsångare *Phylloscopus sibilatrix*, stjärtmes och nötväcka. Att nötkråkan sj finns med här hänger samman med att arten tycks kunna förlägga boreviret till mer kulturpräglade skogar. Av desto större vikt är förekomsten av hassel *Corylus avellana* inom ett visst avstånd. Denna förekomst sammanfaller dock mycket väl med förekomsten av andra indikatorarter.

Bedömningar bör också göras utifrån andra aspekter, t ex områdernas utvecklingsmöjligheter (Ahlén 1977). Områdernas storlek är uppenbarligen en viktig faktor, då ett större område är av större värde än flera små med samma totala yta (Nilsson 1978b).

Följande personer medverkade i inventeringen: Tommy Bengtsson, Åke Berg, Ola Björlin, Martin Green, Hans-Olof Hellkvist, Leif Johansson, Magnus Liljefors, Per Magnusson, Thomas Skoglund.

Ekonomiskt stöd för inventeringarna har erhållits från Statens Naturvårdsverk.

REFERENSER.

- Ahlén, I. 1977. Faunavård. Stockholm
- Ahlén, I. & Nilsson, S G. 1982. Samband mellan fågelfaunan och biotopareal på öar med naturskog i Mälaren och Hjälmaren. *Vår Fågelvärld* 41:161-184.
- Andersson, Å 1979. Fågel i Tämnanen. I: Utredning om Tämnanen, etapp 1. Länsstyrelsen i Västmanlands län informerar 1979:5.
- Eriksson, R. Ijernberg, M. & Westin, P. 1975. Fågelinventeringen 1974. I: Hjälstaviken. Översiktlig utredning på uppdrag av länsstyrelsen i Uppsala län.
- Johansson, L. 1979. Häckfågelfaunan vid Asköviken. Länsstyrelsen i Västmanlands län informerar 1979:15.
- Larsson, T. 1980. Våtmarkskonventionen och CW-listan. *Sveriges Natur*, årsbok 1980:151-155.
- Lindell, L. 1975. Fågelfaunan vid Asköviken. Länsstyrelsen i Västmanlands län informerar 1975:3.
- Nilsson, S G. 1978. Kan sällsynta fåglar användas som indikatorer på skyddsvärd natur? *Anser*, supplement 3:193-194. Lund.
- Nilsson, S G. 1978b. Fragmented habitats, species richness and conservation practice. *Ambio* 7:26-27.
- Nilsson, S G. 1981. Census methods for breeding ducks in South Sweden. *Proc Second Nordic Congr Ornithol* 1979: 118-126. Stavanger.
- Nilsson, S G. & Nilsson I N. 1976. Hur skall naturområden värderas? Exempel från fågellivet i sydsvenska sjöar. *Fauna och flora* 71:136-144.
- Pettersson, J & Sondell, J. 1979. Gräshoppångarens förekomst i Kvismaren 1961-78. Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1978:3-8.
- Pettersson, Å. 1981. Kvismaren - vegetation och fågelliv. Länsstyrelsen i Örebro län. Naturvårdsenheten. Publikation 1981:20.
- Rudebeck, G. (red). 1962. Våra svenska fåglar i färg, band 1. Stockholm.
- Skoglund, T. 1983. Häckfågelfaunan i Askö-Tidöområdet 1982. Länsstyrelsen i Västmanlands län informerar 1983:2.
- Svensson, S. 1975. Handledning för Svenska häckfågeltaxeringen. Lund.
- Wahlström, K. 1978. Järpen i ett skogsbestånd vid Vislanda. *Milvus* 8:53-54

Thomas Skoglund, Bygatan 12, 72466 Västerås